Пінчук Г.А.,
вчитель початкових класів
КНЗ «Бердичівська
спецшкола-інтернат»
Житомирської обласної ради

Використання елементів ейдетики під час роботи з молодшими школярами з інтелектуальними порушеннями

У сучасному освітньому просторі все більше популярності набуває впровадження інноваційних освітніх технологій. Вони сприяють гуманізації процесу навчання, його особистісному орієнтуванню, оптимізації взаємодії з вихованцями. У корекційній педагогіці можливості використання інноваційних освітніх технологій та їх значущість у практиці роботи з дітьми з особливими освітніми потребами досліджені не достатньо. Становлення особистості дитини з особливими потребами, під час якого формуються вищі інтелектуальні функції, є однією з актуальних проблем корекційної педагогіки. У зв'язку з цим на сучасному етапі особливого значення надається удосконаленню змісту навчання та виховання дітей з особливими потребами. Актуальними стають пошуки нових підходів до педагогічної підтримки, перспективних технологій розвитку.

Під час проведення уроків в початкових класах спеціальної школи педагог стикається з проблемою запам'ятовування дітьми з інтелектуальними порушеннями будь-якої інформації.

Від чого залежить здатність таких дітей до запам'ятовування? Як покращити і розвинути їхню пам'ять ?

Знайти відповіді на ці запитання буде легше, якщо знати особливості пам'яті цих дітей.

Своєрідність пам'яті дітей з інтелектуальними порушеннями порівняно з нормою полягає не лише в зменшеній кількості матеріалу, що запам'ятовується, у темпах запам'ятовування, його якості, міцності зберігання, а також швидкості забування. Спеціальні дослідження вищої нервової діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями виявили особливість тимчасових нервових зв'язків, які лежать в основі запам'ятовування. Однією з цих особливостей є повільність вироблення нервових зв'язків. Факти свідчать про те, що темп вироблення тимчасових нервових зв'язків у дітей з інтелектуальними порушеннями значно повільніший, ніж у нормальних. Але своєрідність їх вироблення полягає не лише в зниженому темпі, а й у кількості потрібних підкріплень. Для того, щоб в учнів з інтелектуальними порушеннями виробився нервовий зв'язок, потрібна значно більша кількість повторень, ніж у нормі. Під час вивчення навчального матеріалу це виявляється в тому, що учням спеціальної школи треба більше разів повторити його, щоб запам'ятати, ніж учням загальноосвітньої школи.

Однією з причин такого повільного темпу навчання є своєрідність запам'ятовування учнів спеціальної школи.

Тимчасові нервові зв'язки дітей з інтелектуальними порушеннями недостатньо міцні. Вони згасають значно швидше, ніж у дітей з нормальним інтелектом. Тому учні спеціальної школи дуже швидко забувають вивчене. Це стосується будь-якого матеріалу: вони швидко забувають вивчені букви, вірші, правила, швидко гублять набуті навички. Щоб вивчене не забулося, тобто щоб не згасли тимчасові нервові зв'язки, треба постійно їх підкріплювати, організовуючи повторення. Крім того, забування, в основі якого лежить згасання тимчасових нервових зв'язків, у дітей з інтелектуальними порушеннями нерідко спостерігається як забутливість тимчасового характеру. Діти бувають неспроможні відтворити той матеріал, який добре знають. В основі цієї забутливості лежить не згасання тимчасових нервових зв'язків, а тимчасове гальмування кори великих півкуль головного мозку. Найчастіше воно наступає через перевтому, адже у дітей з інтелектуальними порушеннями дуже низька працездатність нервових клітин. Оскільки причини забування різні, педагог повинен по-різному ставитись до цих явищ. Якщо діти забули матеріал, його треба повторити, а інколи й вивчити спочатку. Коли причиною забутливості є перевтома, треба дати дітям відпочити. Без відпочинку в таких випадках ніяке повторення не відновить забутого, а навпаки ще більше загальмує діяльність кори і тим самим збільшить забутливість.

Як допомогти дітям з інтелектуальними порушеннями запам`ятовувати необхідну інформацію і вчасно пригадати її? Як пробудити інтерес, спонукати до мовленнєвої активності?

Запам'ятати легше будь-яку інформацію допоможе теорія ейдетики.

Теорія ейдетики розроблялась у 20–40-х роках XX століття в Германії в Марбургській психологічній школі Еріком Йеншем та його однодумцями (В. Йеншем, О. Кро, А. Рікелем, Г. Фішером). Е. Йенш вважав, що «ознака ейдетизму – емоційна забарвленість образів» і довів, що образне мислення – закономірна стадія дитячого розвитку. Дітей до 12 років він називав «ейдетиками». Після 12 років здібність сприйняття ейдетичних образів згасає, а до 16–18 років зовсім зникає.

Вітчизняні вчені критично вивчали ейдетичні ідеї, піддавали їх експериментальним перевіркам. Найбільш відомими спеціалістами з питань ейдетики були П.П. Блонський, російський психолінгвіст Л.С. Виготський, О.Р. Лурія. Однак через ряд обставин та Велику Вітчизняну війну дослідження з питань ейдетики були повністю зупинені.

У середині 80-х років XX століття російський вчений, доктор педагогічних наук, директор «Школи Ейдетики», професор Ігор Матюгін розробив цілу систему ігор, яка покращує сприймання та відтворює інформацію, спираючись на вміння кожної людини уявляти та фантазувати. Він запропонував використовувати цілий спектр уявлень і фантазій: зорових, рухових, тактильних, нюхових та смакових [5].

З 1990-го року впровадження методів ейдетики в Україні почав здійснювати учень І. Матюгіна, почесний доктор педагогічних наук, засновник «Української школи ейдетики «Мнемозіна» Євген Антощук.

Чисельні експерименти довели, що пам'ять людини тісно пов’язана з її уявою та уявленнями – «ейдосами». Завдяки розвитку образної пам’яті ейдетика допомагає мобілізувати можливості, «резерви», які є у таких дітей [1].

Метод ейдетики побудований на простих принципах:

Уява + позитивні емоції = засвоєна інформація.

Радісна, весела атмосфера.

Мобільність і доступність ігрового матеріалу.

Ейдетика – це не тільки розвиток уваги, уяви, пам`яті, різних видів мислення, а й спосіб подачі навчального матеріалу. Вона залучає всі аналізатори учнів: дозволяє не лише побачити, а й помацати, почути, скуштувати, понюхати; подає нове через добре знайомі дітям образи.

Не буває поганої пам`яті, а ми просто часто не вміємо нею користуватися [3]. А причина цього – недостатньо розвинене асоціативне мислення. Відомий психолог Л. С. Виготський зазначав, що наукові поняття не засвоюються і не вивчаються дитиною, а виникають і формуються за допомогою величезного напруження її власної думки [2]. За допомогою вправ-ігор, розвиваючи асоціативне мислення, можна навчити учнів з інтелектуальними порушеннями читати, писати. А головне – мислити, спостерігати, розмовляти.

Характерними особливостями розвивальних ігор ейдетичного напряму є:

1. Кожна гра – це комплекс завдань, які дитина виконує за допомогою картинок, іграшок, тактильних карток, кубиків тощо.
2. Завдання даються дитині в різних формах: у вигляді моделей, схем, площинного малюнка, усних інструкцій.
3. Завдання розміщені в порядку наростання складності: від простого до складного.
4. Більшість ігор дозволяють дітям складати нові варіанти завдань, займатися творчою діяльністю.
5. Ігри створюють атмосферу вільної та радісної творчості.
6. Ігри слід повторювати, адже це необхідна умова розвивального ефекту.
7. У процесі ігор вдосконалюється фонематичний слух, гострота зору, сприйняття простору і часу, мовлення, мислення, пам’яті та інших психічних процесів [4].

Роботу з молодшими школярами з інтелектуальними порушеннями в напрямі ейдетики педагогу потрібно будувати на основі:

- вільних асоціацій, пов`язаних з предметними образами;
- колірних асоціацій;
- асоціацій, пов`язаних з геометричними формами;
- тактильних асоціацій;
- предметних асоціацій;
- звукових асоціацій;

- смакових асоціацій;
- нюхових асоціацій.

Головне запитання під час тренування асоціативного мислення: «Про що ти подумав?»

1. **Вільні асоціації, пов`язані з предметними образами**

Під час роботи в цьому напрямі педагогу неможна використовувати жодних предметних зображень. Та в дітей з інтелектуальними порушеннями ще не достатньо сформовані уявлення про навколишній світ, замало життєвого досвіду, щоб будувати асоціативні зв'язки самостійно. Тому на першому етапі роботи потрібна допомога дорослого. Починати можна так:

Вчитель. В мене є курча. Про що ви подумали?

Учениця. Я подумала про сонечко, тому що воно жовте, як курчатко.

На цьому етапі головне, щоб діти вчилися **обґрунтовувати свій асоціативний вибір.**

2. **Колірні асоціації**

Для цього виду роботи педагогу потрібні картки з намальованими плямами різних кольорів та некольорові зображення предметів або явищ.

Вчитель дає дитині або ж показує всім картинку з плямою певного кольору. Завдання кожного – вибрати серед картинок різних предметів саме ту, зображення якої в нього асоціюється з заданим кольором. Дитина обов`язково має обґрунтувати відповідь.

Наприклад:

Вчитель. Ось червоний колір. Про що ви подумали?

Учениця. Я подумала про помідор, бо він коли достигне, стає червоного кольору.

Цей вид встановлення асоціацій доцільно включати під час вивчення лексичних тем: «Овочі», «Фрукти», «Тварини», «Рослини».

3. **Асоціації, пов'язані з геометричними фігурами**

Для цього виду роботи педагогу знадобляться картинки із зображеннями геометричних фігур та різноманітних предметів.

Запитання аналогічне: «У мене є круг. Про які предмети ви подумали?»

Потрібно спонукати дітей вчитися, пояснювати, а чому вони обрали саме той предмет. Після того, як вивчили форму предметів, запропонувати зорові підказки – предметні картинки. Такі ігри стимулюють мовну активність, роблять дітей сміливішими, формують уміння відстоювати власну думку. Працюючи з формами, потрібно обрати для себе одну форму і працювати з нею протягом дня або тижня.

4. **Тактильні асоціації**

Для цього виду роботи педагогу потрібно мати набір тактильних картинок, які запропонував професор, доктор педагогічних наук Ігор Матюгін [5]. Основна ідея цих карток полягає в тому, що кожна з них має свою фактуру: хутро, наждачний папір, фланель, мотузка, палички, крапельки воску, велюр, можна додати картку з ґудзиками, гречкою, шматками дроту.

Принципи роботи аналогічні: «Про що ти подумав, доторкнувшись до цієї картинки?» (я подумав про зайчика, тому що він пухнастий…..)

Можна також пограти навпаки: запропонувати дітям дібрати до конкретного предмета зображення свої варіанти карток, відчуття від яких у них асоціюються із заданим предметом.

Тоді запитання звучатиме так:

У мене є машина. Про яку картку ви подумали?

Дітям подобаються ігри з використанням дроту, пластиліну, паличок тощо. Для таких ігор потрібні дротики завдовжки 20 – 30 см. На першому етапі дитина тренується вигинати фігурки з дротиків. Потім завдання ускладнюється вимовою слів. Дитина ніби розсаджує слова на фігуррки. Можна грати в парі одна промовляє слово, інша робить фігурку, потім навпаки. Під час читання тексту його зміст можна відображати фігурками з дроту. Наприклад: «У лісі жив зайчик. (робимо фігурку довгі вуха). Він заховався під ялинкою (робимо ялинку). На ялині сиділа пташка. Вона сиділа у гнізді. У гніздечку лежало яєчко». Дитина, дивлячись на фігурки, намагається з допомогою дорослого переказувати зміст невеличкого тексту.

5. Предметні асоціації

Цей вид асоціації передбачає встановлення зв’язків предметів або між собою, або з їхніми ознаками. Для використання цього прийому педагогу потрібно мати набір різних предметів: ниточку, паличку, трубочку, папірець, шматок тканини, шишку, каштан, камінчик, монетку, ґудзик.

Вчитель бере нитку і говорить: «Довге і гнучке. Про що ви подумали?» Або педагог тримає монетку і говорить: «Кругле і залізне. Про що ви подумали?». Банка, її закривають кришкою.

6. Звукові асоціації

В цьому напрямку педагогу потрібно використовувати аудіозаписи різних звуків і шумів. Можна створити цілу колекцію звуків, розподіливши за різними групами: побутові шуми, звуки природи, музичні звуки, звуки вулиці тощо. Ще є другий спосіб використання звуків.

Потрібно педагогу зробити мішечки і покласти в них різноманітні предмети що породжують звуки. Наприклад: в один мішечок покладіть папір, в другий–монети, в інші – коробочку з пластмасовими кульками, камінцями, квасолею тощо. Ставимо перед дитиною на набірному полотні ряд предметних зображень (книжка, цибуля, їжак, листок) і за допомогою звукового мішечка з целофановим папером пропонуємо обраний звук, після чого запитуємо: «Про що ти подумав, почувши цей звук?» (я подумав про книжку, тому що коли її гортають, сторінки шурхотять). Не варто відгадувати, що міститься у мішечках, важливо створювати асоціативні образи за звуком. Крім того, підготувати склянку з водою, трубочку, дудочку, свисток, музичний молоток. Пропонувати потрібно звук, наприклад: дзвін монеток і запитати: «Про що ви подумали, почувши цей звук?» Потрібно намагатись педагогу ховати за долонею ці джерела звуків, які не можна покласти в мішечок: ножиці, дудочку, склянку з водою …

7. Смакові асоціації

Педагогу потрібно запропонувати пограти у гру «Відгадай на смак». Вгадувати не потрібно, лише запитати «Про що ви подумали?» За бажанням можна дати ще тактильно-смакові відчуття: хрумкий, соковитий, твердий, рідкий тощо.

8. Нюхові асоціації

Нюховий аналізатор – це, мабуть, найменший з усіх названих. Тому, використовуючи його під час роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, потрібно бути особливо обережним, оскільки здатність сприймати різні аромати ще не достатньо вивчена. Можна використовувати нюхові коробочки з різними ароматами: парфумів, м’ятним ароматом, ароматів трав, спецій.

Використання цих та інших елементів ейдетики у щоденній роботі є надзвичайно ефективним, до того ж цікавим способом саморозвитку та формування мислення, пам’яті, мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями.

Використання ейдетичних ігор веде до створення ситуації успіху для дітей з різними інтелектуальними можливостями, покращує нейродинаміку мозку дітей з інтелектуальними порушеннями, корегує поведінку дітей.

Список використаних джерел

1. Антощук Є. Учімося запам’ятовувати і пригадувати: Швидка пед. допомога від Укр. школи ейдетики «Мнемозіна». Київ. Вирій. 2007. 156 с.
2. Виготский Л.С. Избранные произведения. Москва. 1984.
3. Войтович Г. І. Використання елементів ейдетики в процесі навчання та виховання дітей. Хмельницький. ОІППО. 2010. 196 с.
4. Коробко С. Особливості розвитку пам’яті учнів. *Початкова школа*. 1999. № 2. С.12–15.
5. Матюгін І.Ю. Школа ейдетики. Зорова, тактильна, нюхова пам’ять. Москва. Ейдос. 1994.